

Online ISSN 2335-2388

RESPECTUS PHILOLOGICUS

2014 Nr. 25 (30)

RESPECTUS PHILOLOGICUS Nr. 25 (30)

MOKSLINIS TĖSTINIS LEIDINYS

Leidžia Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas ir Jano Kochanovskio universiteto Humanitarinis fakultetas Kielcuose du kartus per metus (balandžio 25 d. ir spalio 25 d.).

Mokslo kryptis: filologija (04H). Mokslo sritys: gramatika, semantika, semiotika, sintaksė (H 352), bendroji ir lyginamoji literatūra, literatūros kritika, literatūros teorija (H 390).

Pagrindinės kalbos: lietuvių, lenkų, anglų, rusų.

CZASOPISMO NAUKOWE

Wydawcy: Uniwersytet Wileński – Wydział Humanistyczny w Kownie oraz Uniwersytet Jana Kochanowskiego – Wydział Humanistyczny w Kielcach. Ukazuje się dwa razy w roku: 25 kwietnia i 25 października.

Kierunek naukowy: filologia (04H). Dyscypliny naukowe: gramatyka, semiotyka, semantika, syntaktyka (H 352), literatura ogólna i porównawcza, krytyka literacka, teoria literatury (H 390).

Podstawowe języki: polski, litewski, angielski i rosyjski.

ONGOING ACADEMIC PUBLICATION

Published twice a year (April 25, October 25) by Vilnius University Kaunas Faculty of Humanities and The Jan Kochanowski University Faculty of Humanities in Kielce.

Scientific field: philology (04H). Research areas: grammar, semantics, semiotics, syntax (H 352), general and comparative literature, literary criticism, literary theory (H 390).

The journal accepts articles and correspondence written in English, Lithuanian, Polish and Russian.

DUOMENŲ BAZĖS / BAZY DANYCH / ABSTRACTING AND INDEXING

Elektronische Zeitschriftenbibliothek (2002) Arianta (2002)	Frei zugängliche E-Journals Universitätsbibliothek Regensburg
Balcan Rusistics (2004)	Naukowe i branżowe polskie czasopisma elektroniczne Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego
C.E.E.O.L. (2005)	Russian Language, Literature and Cultural Studies Central and Eastern European Online Library DFG Nationallizenzen
EBSCO (2006)	Humanities International Complete Humanities Source Current Abstracts Humanities International Index TOC Premier
MLA (2007)	Modern Language Association International Bibliography
Index Copernicus (2008)	Index Copernicus International Journal Master List
Lituanistika (2011) Linguistic Bibliography Online (2012) Ulrichs (2013)	The database of the humanities and social sciences in Lithuania Brill Leiden, Netherlands Ulrich's Periodicals

PATIKRA / WERYFIKACJA / VERIFICATION

Redakcijos adresas / Adres redakcji / Address of the editorial board

Žurnalas „Respectus Philologicus“
Vilniaus universitetas
Kauno humanitarinis fakultetas
Muitinės g. 8, LT-44280 Kaunas, Lietuva

Respectus Philologicus
Vilnius University
Kaunas Faculty of Humanities
Muitines 8, Kaunas 44280, Lithuania

Tel. +370 37 750 536

El. paštas / E-mail respectus@gmail.com

Interneto svetainė / Strona internetowa / Homepage <http://filologija.vukhf.lt>

Moksliniai ir kalbos redaktoriai / Redakcja naukowa i językowa / Proof-readers

Gabija Bankauskaitė-Sereikienė (lietuvių kalba / język litewski / Lithuanian language)
Kazimierz Luciński, Beata Piasecka (lenkų kalba / język polski / Polish language)
Algis Braun (anglų kalba / język angielski / English language)
Eleonora Lassan, Viktorija Makarova (rusų kalba / język rosyjski / Russian language)

Vertimas / Tłumaczenie / Translation

Beata Piasecka, Živilė Nemickienė

Pagrindinė redaktorė / Redaktor prowadzący / Publishing editor

Viktorija Makarova

Print ISSN 1392-8295, Online ISSN 2335-2388

© Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas, 2014

© Uniwersytet Jana Kochanowskiego – Wydział Humanistyczny w Kielcach, 2014

REDAKTORIŲ KOLEGIJA — KOLEGIUM REDAKCYJNE

- Eleonora Lissan** VU KHF profesorė, habil. dr. (04H), Lietuva, *vyriausioji redaktorė*
 Profesor Uniwersytetu Wileńskiego – Wydział Humanistyczny w Kownie, dr hab. (04H), Litwa, *redaktor naczelny*
- Kazimierz Luciński** Jano Kochanovskio universiteto Kielcuose profesorius, habil. dr. (04H), Lenkija, *vyriausiosios redaktorės pavaduotojas*
 Profesor Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, dr hab. (04H), Polska, *zastępcza redaktora naczelnego*
- Irina Oukhvanova-Shmygova** Baltarusijos valstybinio universiteto profesorė, dr. (04H), Baltarusija, *vyriausiosios redaktorės pavaduotoja*
 Profesor Białoruskiego Uniwersytetu Państwowego, dr (04H), Białoruś, *zastępcza redaktora naczelnego*
- Gabija Bankauskaitė-Sereikienė** VU KHF profesorė, dr. (04H), Lietuva, *atsakingoji sekretorė*
 Profesor Uniwersytetu Wileńskiego – Wydział Humanistyczny w Kownie, dr (04H), Litwa, *sekretarz kolegium*
- Daiva Aliūkaitė** VU KHF docentė, dr. (04H), Lietuva
 Docent Uniwersytetu Wileńskiego – Wydział Humanistyczny w Kownie, dr (04H), Litwa
- Danutė Balšaitytė** VU Užsienio kalbų instituto profesorė, dr. (04H), Lietuva
 Profesor Uniwersytetu Wileńskiego – Instytut Języków Obcych, dr (04H), Litwa
- Wiesław Caban** Jano Kochanovskio universiteto Kielcuose profesorius, habil. dr. (05H), Lenkija
 Profesor Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, dr hab. (05H), Polska
- Renato Corsetti** Romos universiteto „La Sapienza“ profesorius, habil. dr. (04H), Italija
 Profesor Uniwersytetu Rzymskiego „La Sapienza“, dr hab. (04H), Włochy
- Anatolij Chudinov** Uralo valstybinio pedagoginio universiteto profesorius, dr. (04H), Rusija
 Profesor Uralskiego Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego, dr (04H), Rosja
- Hans-Jürgen Diller** Bochumo Ruhro universiteto profesorius, habil. dr. (04H), Vokietija
 Profesor Uniwersytetu Ruhry w Bochum, dr hab. (04H), Niemcy
- Aloyzas Gudavičius** Šiaulių universiteto profesorius, habil. dr. (04H), Lietuva
 Profesor Uniwersytetu w Šiauliai, dr hab. (04H), Litwa

- Laima Kalėdienė** Lietuvių kalbos instituto vyriausioji mokslo darbuotoja, profesorė, dr. (04H), Lietuva
Starys pracownik naukowy, profesor w Instytucie Języka Litewskiego, dr (04H), Litwa
- Juris Kastinš** Latvijos universiteto profesorius, habil. dr. (04H), Latvija
Profesor Uniwersytetu Łotewskiego w Rydze, dr hab. (04H), Łotwa
- Asta Kazlauskienė** Vytauto Didžiojo universiteto profesorė, dr. (04H), Lietuva
Profesor Uniwersytetu Witolda Wielkiego, dr (04H), Litwa
- Jurij Kleiner** Sankt Peterburgo universiteto profesorius, habil. dr. (04H), Rusija
Profesor Uniwersytetu w Sankt Petersburgu, dr hab. (04H), Rosja
- Aleksandras Krasnovas** VU KHF profesorius, dr. (04H), Lietuva
Profesor Uniwersytetu Wileńskiego – Wydział Humanistyczny w Kownie, dr (04H), Litwa
- Jadvyga Krūminienė** VU KHF profesorė, dr. (04H), Lietuva
Profesor Uniwersytetu Wileńskiego – Wydział Humanistyczny w Kownie, dr (04H), Litwa
- Jurgita Mikelionienė** Kauno technologijos universiteto docentė, dr. (04H), Lietuva
Docent Uniwersytetu Technologicznego w Kownie, dr (04H), Litwa
- Gerald E. Mikkelson** Kanzaso universiteto profesorius, dr. (04H), JAV
Profesor Uniwersytetu w Kansas, dr (04H), USA
- Olegas Poliakovas** VU KHF profesorius, habil. dr. (04H), Lietuva
Profesor Uniwersytetu Wileńskiego – Wydział Humanistyczny w Kownie, dr hab. (04H), Litwa
- Marek Ruskowski** Jano Kochanovskio universiteto Kielcuose profesorius, habil. dr. (04H), Lenkija
Profesor Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, dr hab. (04H), Polska
- Yuri Stulov** Minsko valstybinio lingvistikos universiteto profesorius, dr. (04H), Europos „Amerikos studijų asociacijos“ Baltarusijos filialo prezidentas, Baltarusija
Profesor Państwowego Uniwersytetu Lingwistycznego w Mińsku, dr (04H), prezes białoruskiej filii Europejskiego Stowarzyszenia Studiów Amerykanistycznych, Białoruś
- Leona Tokor** Jeruzalės Žydų universiteto profesorė, habil. dr. (04H), Izraelis
Profesor Uniwersytetu Hebrajskiego w Jerozolimie, dr hab. (04H), Izrael

EDITORIAL BOARD

Eleonora Lissan	Professor (04H), Vilnius University (Kaunas Faculty of Humanities), Lithuania, <i>editor-in-chief</i>
Kazimierz Luciński	Professor (04H), The Jan Kochanowski University in Kielce, Poland, <i>deputy editor-in-chief</i>
Irina Oukhvanova-Shmygova	Professor (04H), Belarusian State University, Belarus, <i>deputy editor-in-chief</i>
Gabija Bankauskaitė-Sereikienė	Professor (04H), Vilnius University (Kaunas Faculty of Humanities), Lithuania, <i>managing secretary</i>
Daiva Aliūkaitė	Associate Professor (04H), Vilnius University (Kaunas Faculty of Humanities), Lithuania
Danutė Balšaitytė	Professor (04H), Vilnius University (Institute of Foreign Languages), Lithuania
Wiesław Caban	Professor (05H), The Jan Kochanowski University in Kielce, Poland
Renato Corsetti	Professor (04H), Sapienza University of Rome, Italy
Anatolij Chudinov	Professor (04H), Ural State Pedagogical University, Russia
Hans-Jürgen Diller	Professor (04H), Ruhr University Bochum, Germany
Aloyzas Gudavičius	Professor (04H), Šiauliai University, Lithuania
Laima Kalėdienė	Professor (04H), Senior Researcher, Institute of the Lithuanian Language, Lithuania
Juris Kastinš	Professor (04H), University of Latvia, Latvia
Asta Kazlauskienė	Professor (04H), Vytautas Magnus University, Lithuania
Jurij Kleiner	Professor (04H), St. Petersburg State University, Russia
Aleksandras Krasnovas	Professor (04H), Vilnius University (Kaunas Faculty of Humanities), Lithuania
Jadvyga Krūminienė	Professor (04H), Vilnius University (Kaunas Faculty of Humanities), Lithuania
Jurgita Mikelionienė	Associate Professor (04H), Kaunas University of Technology, Lithuania
Gerald E. Mikkelson	Professor (04H), The University of Kansas, USA

Olegas Poliakovas	Professor (04H), Vilnius University (Kaunas Faculty of Humanities), Lithuania
Marek Ruzkowski	Professor (04H), The Jan Kochanowski University in Kielce, Poland
Yuri Stulov	Professor (04H), Minsk State Linguistic University, President of European Association for American Studies in Belarus, Belarus
Leona Toker	Professor (04H), The Hebrew University of Jerusalem, Israel

TURINYS / SPIS TREŚCI

I. PROBLEMOS IR SPRENDIMAI / PROBLEMY I ICH ROZWIĄZANIA

- Dušan Stamenković, Austin Bennett, Mihailo Antović** (Serbija, JAV / Serbia, USA). The Roles of Vision, Space, and the Body in Interpreting Unfamiliar Serbian and English Idiomatic Expressions 11
- Марина Гутовская** (Baltarusija / Białoruś). Фразеосемантическое поле в компаративном лингвокогнитивном освещении: направления и метод исследования..... 31
- Marek Ruszkowski** (Lenkija / Polska). Typy wariantywności w języku polskim 53

II. FAKTAI IR APMASTYMAI / FAKTY I ROZWAŻANIA

- Анастасия Беловодская** (Lietuva / Litwa). Сетевой фольклор и его роль в формировании коллективного когнитивного пространства 63
- Наталья Ковтун** (Rusija / Rosja). Прием художественной мистификации в романе К. Рансмайра «Последний мир»..... 74
- Michał Mazurkiewicz** (Lenkija / Polska). American Sport and the Sports Heroes of the Roaring Twenties 89
- Ecevit Bekler** (Turkija / Turcja). The True Face of Pre-Colonial Africa in *Things Fall Apart*..... 96
- Jane Mattisson** (Švedija / Szwecja). Supervising in English: The Doctoral Thesis, Professor/Student Discourse, and Social Practice 105
- Олег Гринбаум** (Rusija / Rosja). Вопросы теории стиха: эстетические категории и поэтический текст..... 118
- Piotr Zbróg** (Lenkija / Polska). Wpływ płynnej nowoczesności na kulturę języka w komunikacji profesjonalnej 140
- Joanna Szadura** (Lenkija / Polska). Konceptualizacja tygodnia we współczesnej polszczyźnie..... 149
- Dovilė Kulakauskienė** (Lietuva / Litwa). Atminties perėmimas ir tapatybės formavimas: kartų naratyvai Vilkyškių miestyje..... 160
- Simona Siderevičiūtė** (Lietuva / Litwa). Mokslinė fantastika istoriniame ir kultūriniame literatūros diskurse 172
- Oleg Leszczak** (Lenkija / Polska). Społeczny i empiryczny charakter transcendentalnego antropocentryzmu Immanuela Kanta: istota i lokalizacja tzw. „natury ludzkiej” 185
- Maryna Alosyna** (Ukraina / Ukraina). Comparative Analysis of the Reproduction of Style in Ukrainian, Russian, and Polish Translations of *Tom Sawyer* and *Huckleberry Finn*..... 200
- Tatiana Jankowska** (Lenkija / Polska). Między naturą a kulturą: analiza strukturalna mitu C. Lévi-Straussa w świetle współczesnej semiotyki 211

III. NUOMONĖ / OPINIE I POGLĄDY

- Казимеж Люцинский** (Lenkija / Polska). О заимствовании, отражающем практику современной действительности (к вопросу о слове *мониторинг* в русском языке в сравнении с польским)218

IV. SKAUDŪS KLAUSIMAI / DRAŹLIWE KWESTIE

- Audronė Rimkutė** (Lietuva / Litwa). „Pagarbaus atstumo“ principas lietuvos kultūros politikoje227

V. MŪSŲ VERTIMAI / NASZE PRZEKŁADY

- John R. Taylor** (Naujoji Zelandija / Nowa Zelandia). Kalba mąstyme. *Vertė / Thum. Živilė Nemickienė*244

VI. MOKSLINIO GYVENIMO KRONIKA / KRONIKA ŻYCIA NAUKOWEGO

Knygų recenzijos / Recenzje książek

- Юрий Шатин** (Rusija / Rosja). Алгебра гармонии. ГРИНБАУМ, О. Н., 2012. *Роман А.С. Пушкина «Евгений Онегин»: ритмико-смысловый комментарий. Главы первая, вторая, третья, четвертая*; ГРИНБАУМ, О. Н., 2013. *Основы математико-гармонического анализа поэтических текстов*254
- Inesa Šeškauskienė** (Lietuva / Litwa). KESSLER, Stephan, 2013. *Theories of Metaphor Revised*259
- Julia Ostanina-Olszewska** (Lenkija / Polska). ŠEŠKAUSKIENĖ, Inesa, 2013. *Ways with Words: Insights into the English Lexicon and Some Cross-Linguistic Aspects of Study*...262
- Виктория Макарова** (Lietuva / Litwa). *La Table Ronde. Лингвистика дискурса и перспективы ее развития*. Выпуск 2. Сост. И. УХВАНОВА, А. КОЖИНОВА, Е. САВИЧ, 2013264
- Aleksandras Krasnovas** (Lietuva / Litwa). JURGUTIENĖ, Aušra, 2013. *Literatūros suvokimo menas. Hermeneutikos tradicija*.....266

- Anonsai / Zapowiedzi**270

VII. REIKALAVIMAI STRAIPSNIAMS /

- ZASADY OPRACOWYWANIA PUBLIKACJI272

- VIII. MŪSŲ AUTORIAI / NASI AUTORZY284

CONTENTS

I. PROBLEMS AND SOLUTIONS

Dušan Stamenković, Austin Bennett, Mihailo Antović (Serbia / USA). The Roles of Vision, Space, and the Body in Interpreting Unfamiliar Serbian and English Idiomatic Expressions.....	11
Marina Gutovskaya (Belarus). The Phraseological Semantic Field in a Contrastive Linguo-cognitive Study: Directions and Method of Research	31
Marek Ruskowski (Poland). Types of Variantivity in the Polish Language	53

II. FACTS AND REFLECTIONS

Anastasija Belovodskaja (Lithuania). Network Folklore and its Role in the Formation of a Collective Cognitive Space.....	63
Natalia Kovtun (Russia). The Method of Artistic Mystification in Ransmayr's Novel <i>The Last World</i>	74
Michał Mazurkiewicz (Poland). American Sport and the Sports Heroes of the Roaring Twenties	89
Ecevit Bekler (Turkey). The True Face of Pre-Colonial Africa in <i>Things Fall Apart</i>	96
Jane Mattisson (Sweden). Supervising in English: The Doctoral Thesis, Professor/Student Discourse, and Social Practice	105
Oleg Grinbaum (Russia). Issues of Verse Theory: Aesthetic Categories and the Poetic Text	118
Piotr Zbróg (Poland). Effects of Fluid Modernity on the Language Culture of Professional Communication	140
Joanna Szadura (Poland). The Conceptualization of a Week in the Contemporary Polish Language	149
Dovilė Kulakauskienė (Lithuania). Memory Passing and Identity Formation: Generational Narratives in Vilkyškiai	160
Simona Siderevičiūtė (Lithuania). Science Fiction in Historical and Cultural Literary Discourse	172
Oleg Leszczak (Poland). On the Social and Empirical Nature of Kant's Transcendental Anthropocentrism: The Essence and Location of "Human Nature". Part II	185
Maryna Alohyna (Ukraine). Comparative Analysis of the Reproduction of Style in Ukrainian, Russian, and Polish Translations of <i>Tom Sawyer</i> and <i>Huckleberry Finn</i>	200
Tatiana Jankowska (Poland). Between Nature and Culture: Lévi-Strauss's Structural Analysis of Myth in the Light of Semiotics	211

III. OPINION

- Kazimierz Luciński** (Poland). On the Process of Borrowing: A Comparative Analysis of the Use of *Monitoring* in Russian and Polish.....218

IV. SENSITIVE ISSUES

- Audronė Rimkutė** (Lithuania). The “Arm’s Length” Principle in Lithuanian Cultural Policy.....227

V. OUR TRANSLATIONS

- John R. Taylor** (New Zealand). *Kalba mūsų mintyse / Language in the mind.* Translated by *Živilė Nemickienė*..... 244

VI. SCIENTIFIC LIFE CHRONICLE

Book reviews

- Yuri Shatin** (Russia). Алгебра гармонии. ГРИНБАУМ, О. Н., 2012. *Роман А.С. Пушкина «Евгений Онегин»: ритмико-смысловый комментарий. Главы первая, вторая, третья, четвертая;* ГРИНБАУМ, О. Н., 2013. *Основы математико-гармонического анализа поэтических текстов*254

- Inesa Šeškauskienė** (Lithuania). KESSLER, Stephan, 2013. *Theories of Metaphor Revised*.....259

- Julia Ostanina-Olszewska** (Poland). ŠEŠKAUSKIENĖ, Inesa, 2013. *Ways with Words: Insights into the English Lexicon and Some Cross-Linguistic Aspects of Study*262

- Viktorija Makarova** (Lithuania). *La Table Ronde. Лингвистика дискурса и перспективеее развития.* Выпуск 2. Сост. И. УХВАНОВА, А. КОЖИНОВА, Е. САВИЧ, 2013264

- Aleksandras Krasnovas** (Lithuania). JURGUTIENĖ, Aušra, 2013. *Literatūros suvokimo menas. Hermeneutikos tradicija*.....266

- Announcements** 270

- VII. REQUIREMENTS FOR PUBLICATION** 272

- VIII. OUR AUTHORS** 284

V. MŪSŲ VERTIMAI / NASZE PRZEKŁADY

John R. Taylor

Language in the mind. Academia.edu. Prieiga: http://www.academia.edu/1895041/Language_in_the_mind [Žr. 2014–01–01].

KALBA MĄSTYME

Šiame skyriuje kalbama apie dialektinį E (= išorinės) ir I (= vidinės) kalbos ryšį. Viena vertus, E-kalba yra individualių I-kalbos vartotojų produktas; tačiau tuo pat metu I-kalba yra individualių vartotojų poveikio E-kalbai produktas. Esant tokiam santykiui, svarstoma, ar tam tikros E-kalbės funkcijos turi būti įtrauktos į I-kalbą ir sudaryti jos esminę dalį: įvairių kalbos vienetų atvejų dažnumas, jų kolokacijos ir sutampantys atvejų dažnumo modeliai, jų konteksto išsidėstymas ir idiomatinių bei stereotipinių posakių paplitimas. Metafora „mentalinis tekstynas“ traktuotina kaip esmės apibūdinimas, tai, ko išmoko kokios nors kalbos kalbėtojai ir ką jie gauna kalbinės veiklos metu. Ši traktuotė yra priešpastatoma tai, kuri galimai yra laikoma vyraujančiu I-kalbos požiūriu, t. y. reikalauja lingvistines žinias suskaldyti į leksiką ir taisyklių rinkinį, kuria vadovaujantis jungiami leksikos elementai.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: vidinė kalba (I-kalba), išorinė kalba (E-kalba), tekstynų lingvistika, dažnis, konstrukcijos, idiomatiškumas, kūrybiškumas.

E-kalba ir I-kalba

Kognityvinės kalbos studijų krypties inicijavimas buvo vienas didžiausių Chomsky'io pasiekimų. Atmetęs Bloomfieldo kalbos apibrėžimą, kad tai „pasakymų visuma, galima kalbančiųjų bendruomenėje“ (1957 [1926]: 26), Chomsky'is kalbą supranta kaip žinių sistemą, kuri slypi kiekvieno kalbėtojo / klausytojo galvoje / smegenyse. Chomsky'is oponuoja Bloomfieldui ir jo požiūriui dėl skirtumo tarp E-(= išorinės) kalbos, t. y. kalbinės elgsenos ir jos produktų, ir I-(= vidinės) kalbos, t. y. atskirų kalbėtojų turimų kalbinių žinių: „<...> generatyvinė gramatika studijų dėmesio centrą nukreipė nuo faktinės arba galimos elgsenos, nuo elgsenos produkto į žinių sistemą, kuri sudaro kalbos vartojimo ir supratimo pagrindą, ir net dar giliau, į įgimtą gebėjimą, kuris žmones įgalina tokių žinių įgyti. Tyrimų dėmesio centras nuo E-kalbos studijų pakrypo į I-kalbos studijas, nuo kal-

bos, kuri buvo laikoma formaliai išreikštu objektu, į kalbos žinių sistemos studijas, įgytas ir reprezentuojamas galvoje / smegenyse. Generatyvinė gramatika nėra teiginių apie formaliai išreikštus ir tam tikru būdu sudarytus objektus rinkinys. Priešingai, ji siekia tiksliai atvaizduoti, ką kas nors žino, kai kas nors moka kalbą: tai yra, kas buvo išmokta kaip įgimtų principų papildymas.“ (Chomsky 1986: 24).

Kaip mums primena Chomsky'is, I-kalbos sąvoka gana puikiai atitinka buitinį šnekėjimą apie kalbą. Jei sakome, kad asmuo *moka anglų kalbą*, neturime omenyje, kad jis žino angliškų posakių visumą ar net kad jis išmoko atmintinai reprezentatyvią anglų kalbos pasakymų imtį. Mes remiamės žiniomis, kurios asmeniui leidžia visapusiškai dalyvauti kalbiniame bendruomenės gyvenime kuriant pasakymus, kuriuos kiti gali suprasti, taip pat ir kitų sukurtus pasakymus, net jei su būtent

tokiais ir tokios formos pasakymais jie niekada nebuvo susidūrę. Tai tos žinios, kurias Chomsky'is laiko vieninteliu validžiu kalbinio tyrimo objektu.

Sekdamas šiuo požiūriu, Chomsky'is (1986: 27) visą dėmesį sutelkia į I-kalbą kaip į „judėjimą link realizmo“. Be abejo, teiginiai apie I-kalbą yra daugiau apytikriai, turint omeny šiuolaikines žinias apie smegenų būsenas, siejamas su kalbos faktais. Tačiau, nepaisant to, Chomsky'is (1986: 26) teigia, kad I-kalba yra realus objektas, tai yra „fizinio pasaulio aspektas“ ir „realus individualaus proto / smegenų elementas“. Todėl su tokiais teiginiais siejami tvirtinimai iš principo yra arba teisingi, arba klaidingi. Kaip nurodoma cituotame fragmente, I-kalba turi „tiksliai atvaizduoti“ tai, ką individas žino, kai jis / ji moka kalbą.

E-kalba, priešingai, yra laikoma, geriausiu atveju, „epifenomenu“, I-kalbos išvestiniu žodžiu (Chomsky 1986: 25). Kritiškas Chomsky'io požiūris į E-kalbą yra grindžiamas visų pirma tuo, kad galimų pasakymų skaičius kalboje yra begalinis. Todėl mes iš principo negalime suvokti E-kalbos visumos; daugiausia, ką mes galime padaryti, tai registruoti ir analizuoti mažą ir, tikėtina, reprezentacinę¹ imtį. Tačiau net šis tikslas gali būti nepasiekiamas, kadangi E-kalba nėra aiškiai apibrėžtas objektas, priklausantis nuo įvairių socialinių, socialinių-politinių ir psichologinių veiksnių, tokių kaip dėmesio apimtis, preskriptyvinės normos ir įvairios „klaidos“. Be to, net ir atsižvelgus į pasakymų imtį, pasak Chomsky'io, tokia analizė nepateikia mums tikrų faktų apie bet kurį kalbos aspektą. Kaip mes analizuo-

jame šias imtis, kaip mes segmentuojame jas ir kaip mes klasifikuojame jų dalis bei jų išdėstymą, yra deskriptyvinės praktikos dalykas ir kriterijų klausimas, tokių, kaip teorinis šykštumas, vidinis koherentiškumas ir deskriptyvinis adekvatumas, tačiau ne tiesos kriterijų klausimas. „Kalbininkas tol gali vienaip ar kitaip atrinkti gramatikos faktus, kol teisingai identifikuoja E-kalbą. <...> Klausimų dėl tiesos ir klaidingumo nekyla.“ (Chomsky 1986: 20).

Šiandien, manau, dauguma kalbininkų bus linkę pritarti Chomsky'io nuomonei dėl I-kalbos prioriteto. Tai ypač tinka tiems, kurie tituluoja save kognityvistais ir kurių tikslas yra mentalinių struktūrų, iš kurių susideda lingvistinės žinios ir kuriomis grindžiama kalbinė veikla, aprašymas. Tikslas, kitaip tariant, yra ne aprašyti pasakymų savybes, bet nustatyti kognityvinę tikrovę, kuri nulėmė šias savybes. Tačiau toks sutikimo laipsnis neprasiplys nei iki Chomsky'io E-kalbos kaip epifenomeno apibūdinimo, nei iki jo nenoro remtis E-kalbos faktais, siekiant pagrįsti teiginius apie I-kalbą. Turint tai omenyje, – prie to mes trumpam sugrįšime, – galime pastebėti, kad Chomsky'is reikšmę laikė nesvarbia I-kalbos studijose, nesvarbiomis bet kokias E-kalbos statistines savybes, tokias, kaip žodžių dažnumas, žodžių kombinacijų, frazių tipų dažnumas ir panašiai.

I-kalba ir nuojautos

Nors I-kalba gali būti laikoma „realiu“ objektu, pati struktūra ir turinys gali būti numanomi tik pasitelkus stebėjimo faktus. Kaip primena Chomsky'is, situacija niekuo nesiskiria nuo daugelio kitų mokslo sričių situacijos. Pripažįstant, kad iš esmės egzistuoja įvairių rūšių informacija, talkinanti I-kalbos tyrimui, – informacija gauta išmo-

¹ Reprezentatyvumo sąvoka vis dar kankina tekstynų lingvistiką (Leech 2007). Pavyzdžiui, kokia imtis laikoma reprezentatyvia? Kalba „kaip visuma“? Ar kalba kaip individualių kalbėtojų netikėto susidūrimo reprezentatyvi imtis?

kus kalbą ar iš afaziją kenčiančių pacientų, pavyzdžiui, – Chomsky'is ir jo mokykla iš esmės linkę pasikliauti tik vienu faktų šaltiniu, o tiksliau – gimtakalbio intuicijomis apie išgalvotų sakinių gramatiškumą. Chomsky'is (1986: 36) tokius sprendimus pateikia kaip mini eksperimentus. Kalbininkas iškelia hipotezę apie tam tikrą I-kalbos elementą; tam tikras prognozes apie gramatiškumą; jos patikrinamos gimtakalbio intuicijos pagalba. Kaip Chomsky'is pripažįsta, čia iškyla keletas metodologinių problemų, susijusių su šiuo požiūriu. Turima omenyje tai, kad gramatiškumo intuicijos gali būti užterštos nekalbinių veiksnių „įsilaužimu“, pavyzdžiui, tokių veiksnių, kaip semantinio turinio patikimumas ir įvairūs poelgio mechanizmai: „Praktikoje kalbotyros disciplina yra apibūdinama pagal tai, koks dėmesys yra skiriamas tam tikriems požymiams, kurie tam tikru metu lengvai pasiekiami ir informatyvūs: daugiausia tai gimtakalbių sprendimai. Kiekvienas toks sprendimas faktiškai yra eksperimento rezultatas, sumodeliuotas prastai, bet gausus įrodymų. Praktikoje mes linkę veikti remdamiesi prielaida arba apsimetinėti, kad šie informantų sprendimai suteikia mums „tiesioginių įrodymų“ apie I-kalbos struktūrą, bet, žinoma, tai tik preliminari ir netikslė darbinė hipotezė <...> Apskritai informantų sprendimai kalbos struktūros tiesiogiai neatspindi; pavyzdžiui, išvados apie priimtinumą gali nesugebėti pateikti tiesioginių įrodymų apie gramatinį statusą dėl daugybės kitų veiksnių brovimosi. [...] Tai yra arba galėtų būti trauzmai.“ (Chomsky 1986: 36)

Chomsky'io kalbininkai „kitų veiksnių [...] įsibrovimo“ pasiteisinimą dažnai cituoja ir naudojami juo kaip priežastimi nekreipti per daug dėmesio į E-kalbos savybes. Pasak Culicoverio (1997: 2),

<...> šis požiūris į lingvistinę teoriją kyla iš prielaidos, kad tai, ką žmonės sako, atspindi tame, ką jie žino, bet tie dvipusiai santykiai yra šiek tiek netikslūs. <...> Tai, ką žmonės iš tikrųjų sako, neatspindi tik kompetencijos, bet pati kompetencija yra atskleidžiama ir iškraipoma atlikimo metu.“

Pripažįstant šį požiūrį, nenuostabu, kad generatyvistai šiek tiek nenoriai kreipė dėmesį į faktus „ką žmonės sako“ remdamiesi tik intuicija ir išgalvotų pavyzdžių gramatiškumu. Žinoma, reikia pasakyti, kad apskritai vadovavimasis nuojauta nėra tik Chomsky'io ir formalistų prerogatyva. Pamatiniai kognityvistų tekstai – Lakoffo, Langackerio, Talmy'io ir kitų – taip pat grindžiami diskusija ir dažniausiai išgalvotų pavyzdžių analize. Galima būtų suabejoti, ar pats Bloomfieldas, analizuodamas kalbą, visada vadovavosi savo paties postulatais. Taigi Bloomfieldas (1933: 161–167) išplėtojo dėmenų struktūros sampratą analizuodamas pavyzdinį *Poor John ran away (Vargšas Jonas pabėgo šalin)* sakinį. Ar tai buvo sakinys, kurį Bloomfieldas netikėtai išgirdo savo kalbinėje bendruomenėje, kurį dėl tam tikrų priežasčių nusprendė tyrinėti analitiškai? Aš tuo abejoju.

„Google“ paieška (2007 m. lapkritis) pateikė 260 sėkmingų šio pasakymo variantų. Kiekvieno jų aš netyrinėjau, bet greita imties atranka parodė, kad dauguma, jei ne visi, paieškos variantai susiję su minimu Bloomfieldo sakiniu. Dabartinė „Google“ duomenų bazė yra tikrai milžiniška. Notessas (2002) apskaičiavo, kad 2002 m. „Google“ paieškos sistema turėjo prieigą prie stulbinančio 3000 milijonų indeksuotų tinklalapių skaičiaus; galima numanyti, kad šiandien duomenų bazė yra daug kartų didesnė, keliskart viršija teksto apimtį, kuri kalbėtoją veiks visą gyvenimą. Tad labai tikėtina, kad Bloomfieldo sakinys

buvo jo kalbinių intuicijų kūrinys. Kokios vis dėlto buvo tos nuojautos? Bloomfieldo ontologijoje I-kalbos sąvokai vietos nėra. Todėl mokslininkas būtų atmetęs mintį, kad jo intuicija buvo susijusi su jo mentalinės gramatikos turiniu. Priešingai, jo intuicija siejosi su tuo, ką jis (Bloomfieldas) laikė esant tipišku E-kalbos sakiniu. Tačiau jei tai tiesa, jo nuojauta buvo labai netikslī²

Būdami teisingi Bloomfieldui, turime pasakyti, kad tekstynų tyrimai, kaip mes juos šiandien suprantame, 1930-aisiais vargu ar egzistavo. Be nuojautos, jokių kitų būdų, leidžiančių įvertinti sakinio pasikartojimo E-kalboje tikimybę, nebuvo. Ankstyvieji Chomsky'io darbai, datuojami 1950-iais ir 1960-iais, taip pat aplenkė sisteminę kalbos, kokį taikome šiandien, tyrimo metodą. Pastarojo gali būti nustatytos dvi pagrindinės kryptys.³

Pirmoji – jau nusistovėjusi sociolingvistikos tradicija, kuri paprastai turėjo (ir tebeturi) sutelkti dėmesį į variacijų modelius kalboje, surinktus iš aiškiai apibrėžtų kalbėtojų grupių. Antroji – jau minėta kalbinių tekstynų plėtra. Čia pagalbėjo lengvai prieinamas elektroninis kalbinių duomenų⁴ apdorojimas, kuriuos pasitelkus

² Kitų paradigminių sakinių lingvistinėje literatūroje internetinės paieškos skelbia panašius rezultatus, pvz., Sapiro *The farmer kills the duckling* (1970: 82).

³ Taip pat turėtų būti užsiminta apie tam tikras leksikografijos tradicijas (ypač tas, kurios remiasi autentiškais duomenimis), taip pat ir literatūros bei religinių tekstų dermę (Apie „ikielektroninį“ tekstyną žr. Kennedy 1998). Pastaruoju metu turint pilną tekstų elektroninės paieškos priėgą, pavyzdžiui, Oksfordo anglų kalbos žodyne, šių senesnių šaltinių vertė dar labiau pakilo.

⁴ E-kalbos studijose elektroninio apdorojimo vaidmuo negali būti pervertintas. Verta prisiminti, kad F.W. Kaedingas rašytinės vokiečių kalbos žodžio ir raidžių dažnumo studijose, atliktose XIX amžiaus pabaigoje, kelerius metus samdė mokslinių tyrimų asistentų komandas pildyti milijonus indekso kortelių ir daryti jose kryžmines nuorodas (Leech *et al.* 2001: ix). Šis projektas galėtų būti laikomas daugiausiai kada nors darbo pareikalavusiu lingvistikos projektu.

į pagalbą galima nustatyti įvairius kalbinių elementų atvejo dažnumo modelius tariamai reprezentatyvioje kalbinių tekstų imtyje. Neseniai pasaulinis tinklas pateikė kalbininkams tikrai milžinišką duomenų bazę, tokią didžiulę, kad nebeturėtų kilti reprezentatyvumo klausimų (Hundt, Nesselhauf, Biewer 2007; Kilgariff, Grefenstette 2003). Dėl šių pokyčių mums nebereikia kliautis intuicija, nereikia jaudintis dėl galimai abejotino patikimumo ar dėl gyvos kalbos savybių.

Dialektinis I-kalbos ir E-kalbos santykis

Jei Chomsky'is E-kalbos studijas laikė iš esmės nesusijusias su I-kalbos studijomis, E-kalbos studentai yra nelinkę svarstyti, kokią reikšmę jų darbai turi I-kalbos turiniui. Iš tiesų, tekstynų lingvistikos praktikai savo darbą dažnai pateisina kaip subjektyvaus požiūrio į duomenis ir analizę antipodą. Tekstynų grįsti duomenys yra ‚kietieji faktai‘, susiję su naudojimu, nustatomi ir patikrinami objektyviai, kitokie, nei intuityvūs sprendimai apie gramatiškumą (Aarts 1991). Iš tiesų, atrodo, tarp tekstynų lingvistų vyrauja bendras nenoras daryti išvadas apie jų darbo reikšmę mentalinei kalbos reprezentacijai. Šiuos klausimus yra šiek tiek svarstę Biberis, Conrad ir Reppenas (1998), Hunston (2002) ir Sinclairis (1991). Atrodytų, kad vyraujanti tekstynų lingvistikos kryptis telkiasi ties kalba kaip išoriniu objektu, o ne ties kalba kaip žinių sistema.

Sąveikos trūkumas tarp šių dviejų metodų yra akivaizdus ir painus. Svarstant šį klausimą be išankstinio teorinio nusistatymo (kiek tai įmanoma), galima manyti, kad santykis tarp I- ir E-kalbos yra dialektinis. Asmens I-kalba, t. y. žinių sistema, glūdinti jo smegenyse, yra E-kalbos įvykių produk-

tas; I-kalba yra tokia, kokia yra, nes buvo įgyta veikiant E-kalbai. Priešingai, kalba, kurią kalbėtojas sukuria (tai yra, jos įnašas į E-kalbos pasakymų visumą), atspindi dabartinę I-kalbą; E-kalba turi savybių, kurias įgijo kalbėtojai I-kalbos dėka. Todėl atrodo visiškai suprantama, kad I-kalba turi būti tiriama iš E-kalbos perspektyvos, kuri yra tiek I-kalbos produktas, tiek ir jos įgijimo pagrindas. Darbinė hipotezė galėtų būti teiginys, kad I-kalba turėtų būti kuo glaudžiau siejama su tuo, kas yra žinoma apie E-kalbą.

Optimalus suregulavimas, glūdintis I-kalboje, yra paprastas susidūrimų su E-kalba registravimas. Pagal radikaliausią šios hipotezės versiją, mano anglų kalbos žinios (mano I-kalba) glūdi kiekviename atmintyje aptiktame pasakyme. Langackeris savo 1967 m. populiariame vadovylyje nesvarstydamas atmeta tokią galimybę: „Mes nevaikštome rankiodami sakinius, saugodami juos atmintyje tam, kad vėliau galėtume suprasti ir kalbėdami pritaikyti. Ir mums nereikia jų kaskart ieškoti asmeniniuose lingvistiniuose archyvuose [...], kai norime ką nors pasakyti.“ (Langacker 1967: 22)

Tipiškas šiam požiūriui prieštaravimas remiasi kalbos vartosenos kūrybiškumu. Paprastai teigiama, kad kalbėtojai nuolat kuria sakinius, kurie greičiausiai niekada anksčiau nebuvo naudoti ir klausytojai geba juos suprasti. Dar kartą cituojant Langackerį, „kūrybiškumas yra vienas kalbos vartosenos požymių, kurio laisvės ribų reguliavimas grindžiamas vartotojo praeities lingvistine veikla. Beveik kiekvienas sudarytas sakiny yra originalus ir anksčiau neegzistavo.“ (Langacker 1967: 22)

Net jei kalbėtojui pasitaikė sudaryti tą patį sakinį du ar daugiau kartų, kiekvienu atveju jis yra naujas: „Jei sakiny dubliuoja

jau anksčiau sudarytą, tada yra tikimybė, kad antrąjį kartą buvo sukurtas sakiny iš naujo ir kad pasikartojimas buvo visiškai atsitiktinis. Kalbėjimas nėra vien papūgiškas girdėtų ir įsimintų sakinių kartojimas.“ (Langacker 1967: 22)

Panašių pareiškimų galima aptikti beveik kiekviename kalbotyros įvade. Itin populiarių ir ilgai gyvuojančių vadovėlių autoriai (Fromkin *et al.* 2005: 26) ragina savo skaitytojus apsvarstyti, kodėl būtų keista sakyti „Šiandien aš išmokau naują sakinį“. Esmė ta, kad kalbos mokymasis yra kūrybos būdų, kaip kurti ir suprasti sakinius, o ne pačių sakinių, mokymasis.

Generatyvinis I-kalbos modelis

Kūrybiškumo klausimas su tam tikromis antraplanėmis prielaidomis vedė į tokią I-kalbos sampratą, kurios mechanizmas leidžia generuoti visus (ir vienintelius) kalboje įmanomus sakinius. Sintaksė yra pagrindinis komponentas, naudojamas kaip priemonė, skirta generuoti kategorijos simbolių eiles (atitinkančias tradicines kalbos dalis). Antrasis komponentas yra leksika, kuri registruoja elementus (prototipiškai, žodžius) pakeičiamus atitinkamais simboliais. Pavyzdžiui, *išleisti* gali būti pakeistas simboliu V (= veiksmazodis). Taip sukurtoms frazėms turi būti priskiriamas tarimas (arba, atsižvelgus į aplinkybes, ortografinė arba gestikuliacinė išraiška) ir reikšmė. Šie aspektai vertinami pagal kompozicinį principą, kai visumos savybės (fonologinės arba semantinės) yra gaunamos iš jos sudėtinių dalių savybių ir jų darybos būdo. Todėl galima daryti išvadą, kad leksika turi tiksliai apibrėžti kiekvieno pateikto elemento, ne tik jo sintaksinę kategoriją, bet ir fonologinę, ir semantinę išraišką. Taigi rezultatas – mano vadintinas „žodynas + gramatika“

kalbos modelis (Taylor 2007). Šį modelį ir jo taikymo priežastis gana detalai išaiškino Jackendoffas (2002: 39, 130) naujausioje lingvistinėje teorijoje: „Kadangi galimų pasakymų skaičius žmogaus kalboje yra neribotas, kalbos vartotojai negali jų visų saugoti galvoje. Tiksliau tariant, <...> kalbos žinios reikalauja dviejų komponentų. Vienas jų – baigtinis struktūrinių elementų, kuriuos galima komponuoti, sąrašas. Šis sąrašas tradiciškai vadinamas „žodynu“ o jo elementai – „leksiniais vienetais“. <...> Kitas komponentas yra baigtinis kombinuotų elementų rinkinys arba gramatika. Kol kalbėtojai, šnekantys kokia nors kalba (ar tarme), vienas su kitu dera <...>, apie „kalbos gramatiką“ galime kalbėti kaip apie naudingą aproksimaciją / (pradinį priartėjimą), kurią visi kalbėtojai saugo savo galvose.“

Pradinis priartėjimas / aproksimacija, žodynas yra žodžių saugykla, laikoma ilgalaikėje atmintyje, iš kurių gramatika konstruoja frazes ir sakinius.“

Mintis, kad kalba gali būti padalyta į du komponentus, žodyną ir gramatiką, taip pat aiškiai išsakyta ir Bakerio (2001). Tarkime, kas nors jūsų paklausia, kas yra anglų kalba, Bakeris susimąsto. Jūs neatsakytumėte savo pašnekovui įteikdami jam tipiškus anglų kalbos tekstų pavyzdžius, pavyzdžiui, *Britų nacionalinio teksto* (BNC) CD talpyklę. Tinkamai atsakant Bakeriui (2001: 53–54), reiktų pasakyti, „kad anglų kalba yra aibė sakinių, sudarytų derinant štai tokias sudedamąsias dalis (ir įteikiate jai didžiulį žodyną, kuriame surašyti visi angliški žodžiai), pagal štai tokias gramatikos taisykles (ir įteikiate jai tokią pat didžiulę anglų kalbos gramatiką). [...] Remiantis jomis, skaitytojui būtų galima paaiškinti, kaip galima sudaryti bet kokią įmanomą anglų kalbos sakinį.“

Tam tikru atžvilgiu Jackendoffas ir Bakeris supaprastino generatyvinį modelį. Iš

esmės tai nėra tas atvejis, kai žodžiai jungiami pagal gramatikos taisykles. Greičiau gramatika veikia per kategorijos simbolius. Dėl šios priežasties kiekvienas žodyno žodis turi būti pažymėtas ir priklausyti nedidelei kategorijai, priklausančiai bendrai kategorijų visumai. Tai kategorijos, kuriomis remiasi taisyklės.

Verta pabrėžti, kad modelis „žodynas + gramatika“ yra ne tik Chomsky'io lingvistikos ypatybė; jis veikia beveik visas vėraujančias kalbos struktūras. Tiesą sakant, būtų sudėtinga įvardyti vieną pagrindinį kalbininką, kuris atvirai būtų suabejojęs šiuo modeliu ir jo prielaidomis. (Viena iš nedaugelio pavardžių, kuri ateina į galvą, yra Johnas Sinclairis; žr. Sinclair 2004.) Beveik kiekvienas lingvistikos bakalauro kursas išdėsto mažos, baigtinės leksinių kategorijų aibės sampratą, kartu ir supratimą, kad sintaksės taisyklės nuolat ratifikuoja ir pritaria kategorijos simbolių deriniui, ir kad žodžiai, priklausomai nuo įvairių apribojimų, dėl jų narystės atskirose kalbos kategorijų dalyse randa savo vietą taip sudarytose struktūrose. Šis modelis gali būti validus ir profaniškose kalbos teorijose. Aš įsivaizduoju studentus ir pedagogus, kurie tiki, kad pagrindinės informacinės užsienio kalbos mokymo/si priemonės yra žodynas ir gramatikos knyga.

Nepaisant bendrojo tradicinės lingvistikos pripažinimo, išlieka daug problemų, susijusių su I-kalbos „žodynas + gramatika“ modeliu. Dvi svarbiausios problemos yra tos, kad modelis generuoja ir per daug, ir nepakankamai.⁵ Modelis per daug gene-

⁵ Faktas, kad generatyvinis modelis nebevykdo kalbos generavimo užduoties, kelia išmokstamumo klausimą. Chomsky'io žodžiais tariant, I-kalbos išvestis yra taip nutolusi nuo E-kalbos duomenų, kad I-kalba ir jos turinys negalėtų būti nuspėjamas iš E-kalbos. Kaip žinia, tokia situacija formavo požiūrį, kad didelė I-kalbos sandaros dalis iš tikrųjų yra ne išmokstama, o genetiškai paveldima.

ruoja ta prasme, kad jis pritaria daugybės sakinių, kurie tiesiog nepasitaiko kalboje, atsiradimui. Čia svarstomas ne tik gramatiškai teisingas, tačiau semantiškai anomalus sakinio tipas *Colorless green ideas sleep furiously* (*Bespalvės žalios idėjos įnirtingai miega*), bet ir, atrodytų, nepriekaištingi tokio tipo pavyzdžiai, kaip *Poor John ran away* (*Vargšas Džionas pabėgo*) ir *La plume de ma tante est sur le bureau de mon oncle* (*Mano tetos rašiklis yra ant mano dėdės darbo stalo*). Daug rimčiau, matyt, yra tai, kad modelis generuoja gerokai per daug, nes jis nepajėgus nuspėti labai daug dalykų, kurie vyksta kalboje. Dalykai, kurie išeina už modelio veiklos ribų, yra paprasčiausiai įtraukiami į idiomatinę kategoriją. Tikrai, idiomos dažnai yra apibūdinamos kaip posakiai, kurie negali būti sudaryti pagal „žodynas + gramatika“ modelį ir su juo susijusia komponavimo aksioma. Skaitykite, pavyzdžiui, Katzo, Chomsky'io ir kitų ištraukas, surinktas Nunbergo, Sago ir Wasow publikacijoje (1994: 498).⁶

Daugeliui užsiminus apie idiomias, atmintyje išskyla tokios frazės, kaip *spill the beans* (*prasitarti, išplepėti paslaptį, sugriaut planus, pakliūti į bėdą*), *kick the bucket* (*mirti, užversti / pakratyti kojas*). Tai sintaksiškai taisyklingos frazės, tačiau semantiškai – nekompozicinės. Iš tiesų, šio tipo idiomos nėra itin dažnos⁷ ir todėl nėra labai sudėtinga suderinti jų egzistavimą su generatyvinio modelio struktūra. (Šios frazės tiesiog galėjo būti įtrauktos į leksiką kaip daugiaužodė leksema.) Bet jei

praplėstume mūsų supratimą apie idiomą, taptų akivaizdu, kad idiomos gali tapti modelio „žodynas + gramatika“ Achilo kulnu. Aptarkime, pavyzdžiui, neįprastos sintaksės išsireiškimus, leksiškai fiksuotus (*by and large* (*apskritai kalbant*), *in short* (*trumpai tariant, vienu žodžiu*), *far be it from me to...* (*dieve sergėk, kad aš ...*)) ir leksiškai atvirus išsireiškimus, taip vadinamas konstrukcinės idiomias. Gerai išanalizuoti pastarieji pavyzdžiai yra *What's X doing Y?* (*Ką X veikia Y?*) tipo konstrukcijos (*What's this fly doing in my soup* (*Ką ši musė veikia mano sriuboje?*); *What are you doing, lying on the floor?* (*Ką tu veiki gulėdamas ant grindų?*), koreliatyvios *X-er Y-er* konstrukcijos (*the more, the merrier*) (*daugiau, linksmiau*), ir konstrukcijos su *way* (*She lied her way through the interview* (*Savo papratimu viso pokalbio metu ji melavo – ypatybė*), *The government spent its way out of recession* (*Valdžia tuščiai iššvaistė galimybę išbristi iš nuosmukio – išeitis iš padėties*) (Fillmore, Kay, O'Connor 1988; Goldberg 2006; Kay, Fillmore 1999, taip pat žr. Eddington, Ruiz de Mendoza). Atsižvelgus į leksinius apribojimus ir beveik nuspėjamą semantiką, net ditranzityvinius anglų kalbos sakinius (NP V NP NP) gali tekti laikyti konstrukcinėmis idiomomis. Tačiau, jei taip yra, tai pagrindinės frazės struktūros konstrukcija, pvz., tranzityvinis sakinytis (NP V NP) ir netranzityvinis (NP V) taip pat gali būti laikomi (nors ir labai schematiškomis ir leksiškai atviromis) konstrukcijomis, bet šis dalykas nenoriai pripažintas net Jackendoffo (2002).

Čia žengiamas mažas žingsnelis, leidžiantis kalbos sintaksę vertinti kaip konstrukcijų, kintančių dydžių, produktyvumo ir leksikos specifiškumo inventorių. Garbingos vietos konstrukcijoms suteikimas turi įtakos tiek leksikos turiniui, tiek ir tam, kaip mes aiškiname sintaksę. Leksikoje

⁶ Panašiai Fillmore'as, Kay ir O'Connor (1988: 502) apibūdina idiomatiškumą lygindami tai, ką kalbėtojams reikia „žinoti iš karto“ ir ką jie gali „atšpėti“.

⁷ BNC aptinkami tik 35 atvejai {*spill, spills, spilled, spilt*} *the beans* (išduoti paslaptį). 13 atvejų {*kick, kicks, kicked*} *the bucket* (mirti), lingvistiniuose tekstuose aptikta ne mažiau kaip 8 pavyzdžiai, kurie cituoja šią frazę kaip idiomias pavyzdį.

nebepakanka tiesiog priskirti žodį kalbos daliai. Žodžiai turi būti apibūdinti pagal tai, kaip jie galėtų funkcionuoti įvairių rūšių konstrukcijose. Iš tiesų, dažnai paaiškėja, kad žodžiai turi savus būdingus distributyvinius modelius, kurie negali būti vertinami pagal priklausymo vienai nedidelei leksikos kategorijų grupei pagrindą. Tam tikra prasme kiekvienas žodis turi savo gramatiką. Ši mintis buvo ne kartą išsakyta Sinclairio; skaitykite pavyzdžiui, Sinclairio atskirų atvejų studijas (1991, 2004).⁸

Teiginiai apie sintaksę yra galbūt dar radikalesni. Todėl naudinga prisiminti, kad nuo pirmųjų generatyvinės gramatikos gyvavimo dienų taisyklės buvo suformuluotos pasitelkus procesinius terminus. (Tas pats, manau, tinka pedagoginėms taisyklėms ir jų taikymui.) Frazės struktūros taisyklė leidžia kurti sakinį (S) derinant NP su VP: $S \rightarrow NP VP$; pasyvai yra generuojami „transformacijos“ proceso metu; leksinis vienetas „projektuoja“ jo sintaksinę frazę. Nors tokių procesualinių formuluočių nuo pat generatyvinės gramatikos (Chomsky 1957: 48) gyvavimo pradžios buvo atsisakyta, tačiau išlieka faktas, kad taisyklės paprastai yra pristatomos pagal tai, kaip grupuojami mažesni vienetai siekiant sukurti didesnius. Skaitykite, pavyzdžiui, Jackendoffo citatą, kurioje teigiama, kad gramatika frazes ir sakinius „konstruoja“ iš elementų, atrinktų iš leksikos; taip pat skaitykite Baker ištrauką apie atvirąją *cook-book* metaforą. Bybee (1985) požiūriu, tai yra į „šaltinį orientuotos“ taisyklės, kuriose

nurodoma, kaip turi būti jungiami įvesties vienetai. Dėmesio nukreipimas į konstrukcijas siūlo alternatyvų požiūrį į taisykles, t. y. kaip į „produktą orientuotą“ požiūrį. Vietoj tikslaus nusakymo, kaip turi būti derinami kalbos vienetai, taisyklės tiksliai išdėsto išvesties savybes. Kai kuriais atvejais, žinoma, šie du taisyklės formulavimo būdai iš tikrųjų gali būti ekvivalentiški. Kita vertus, yra daug gerai išstudijuotų reiškinių, kurie leidžia manyti, kad taisyklės pradinis taškas yra ne įvesties elementai, o išvesties struktūra. Fonologijoje šis reiškinys yra vadinamas „bendrininkavimo taisykle“ (Kisseberth 1970). Taigi įvairiapusis taisyklių rinkinys atliekant skirtingas įvairių įvesčių operacijas gali veikti kartu kuriant tam tikros rūšies išvestis, pavyzdžiui, CV skiemenų seką. Arba, pasitelkus pavyzdį iš morfologijos, galima aptarti įvairias į šaltinį orientuotas taisykles, kurių pririktų norint sudaryti būtojo laiko veiksmažodžių formas *dwel*, *bend*, *spend*, *feel*, *keep*, *leave*, *cleave* (gyventi, lenkti, praleisti, jausti, laikyti, palikti, prilipti) ir keletą kitų. Kai kuriais atvejais finalinis [t] yra pridedamas ten, kur galima būtų tikėtis priesagos [d] (*dwel*t gyvena), kitose finalinis [d] pakeičiamas [t] (*spen*t išleido); kartais [t] sufiksacija lemia balsio sutrumpėjimą iki [e] (*kept* saugojo); kitais atvejais [t] sufiksacija lemia didėjančią obstrukciją iki suduslėjimo (*left* paliko). Šie įvairūs procesai vyksta kartu kuriant tokios fonologinės struktūros [...eCt] būtojo laiko veiksmažodį. Tinkama generalizacija priklauso nuo išvesties struktūros, o ne nuo kažkurių įvesties savybių ar operacijų, turinčių iš įvesties gauti išvestį. Tas pats pasakytina ir apie gerai išstudijuotus sintaksės pavyzdžius. Tai konstrukcija su *way*, kuri leidžia tokių veiksmažodžių, kaip *lie* (melas) ir *spend* (išleisti), raišką sakiniuose *She lied her way through the*

⁸ Vienas pavyzdys: Sinclairis (2004: 18) nurodo, kad žodis *lap* (keliai / sterblė) (kūno srities reikšmė) iš esmės ribotai pasireiškia frazėse su prielinksniu ir kilmininko determinantu (*on her lap, into my lap, etc.*). Neužtenka *lap* pavadinti tiesiog daiktavardžiu, tinkančiu bet kuriai frazės struktūrai, kurios sudėtyje yra N-mazgas.

interview (Savo papratimu viso pokalbio metu ji melavo) ir *The government spent its way out of recession (Valdžia tuščiai iššvaistė galimybę išbristi iš nuosmukio)*. Vienu atveju veiksmažodis (*lie* meluoti) yra intranzityvinis, tačiau pasirodo tranzityviniame kontekste; kitu veiksmažodis yra tranzityvinis, tačiau *way* nepripažįsta jo (už konstrukcijos ribų) savo tiesioginiu papildiniu.

Literatūra

- AARTS, J., 1991. Intuition-based and observation-based grammars. In: *English Corpus Linguistics*. K. Aijmer, B. Altenberg (eds.), 44–62. London: Longman.
- BAKER, M., 2001. *The Atoms of Language: The Mind's Hidden Rules of Grammar*. Oxford: Oxford University Press.
- BARLOW, M., 2000. Usage, blends, and grammar. In: *Usage-Based Models of Language*. M. Barlow, S. Kemmer (eds.), 315–345. Stanford: CSLI publications, 315–345.
- BIBER, D., SUSAN, C., RANDI, R., 1998. *Corpus Linguistics: Investigating Language Structure and Use*. Cambridge: Cambridge University Press.
- BLOOMFIELD, L., 1933. *Language*. Chicago: University of Chicago Press.
- BLOOMFIELD, L., 1957. A set of postulates for the science of language. In: *Readings in Linguistics I*. Martin Joos (ed.), 26–31. Chicago: Chicago: University of Chicago Press, 26–31. First published in: *Language* 2 (1926), 153–164.
- BYBEE, J., 1985. *Morphology: A Study of the Relation between Meaning and Form*. Philadelphia: Benjamins.
- CHOMSKY, N., 1957. *Syntactic Structures*. The Hague: Mouton.
- CHOMSKY, N., 1986. *Knowledge of Language: Its Nature, Origin, and Use*. New York: Praeger.
- CULICOVER, P., 1997. *Principles and Parameters: An Introduction to Syntactic Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Fillmore, Ch., Kay, P., O'Connor, M., 1988. Regularity and idiomaticity in the lexicon: The case of Let alone. *Language* 64, 501–538.
- FROMKIN, V., RODMAN, R., HYAMS, N., COLLINS, P., AMBERBER, M., 2005. *An Introduction to Language*. Fifth edition. Sydney: Thomson. First edition: 1988.
- HUNDT, M., NESSELHAUF, N., BIEWER C., (eds.), 2007. *Corpus Linguistics and the Web*. Amsterdam: Rodopi.
- HUNSTON, S., 2002. *Corpora in Applied Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- JACKENDOFF, R., 2002. *Foundations of Language: Brain, Meaning, Grammar, and Evolution*. Oxford: Oxford University Press.
- KAY, P., FILLMORE, CH., 1999. Grammatical constructions and linguistic generalizations: The what's X doing Y? construction. *Language* 75(1), 1–33.
- KENNEDY, G., 1998. *An Introduction to Corpus Linguistics*. London: Longman.
- KILGARRIFF, A., GREFENSTETTE, G., 2003. Introduction to the special issue on the web as corpus. *Computational Linguistics* 29, 333–347.
- KISSEBERTH, CH. W., 1970. On the functional unity of phonological rules. *Linguistic Inquiry* 1, 291–306.
- LANGACKER, R. W., 1967. *Language and its Structure*. New York: Harcourt, Brace and World.
- LEECH, G., 2007. New resources, or just better old ones? The Holy Grail of representativeness. In: *Corpus Linguistics and the Web*. M. Marianne, N. Nesselhauf, C. Biewer (eds.), Amsterdam: Rodopi, 133–149.
- LEECH, G., RAYSON, P., WILSON, A., 2001. *Word Frequencies in Written and Spoken English: Based on the British National Corpus*. London: Longman.
- NOTESS, G. R., 2002. *Search engine statistics: database total size estimates*. Available at <http://www.searchengineshowdown.com/statistics/sizeest.shtml>.
- NUNBERG, G., SAG, I., WASOW, T., 1994. Idioms. *Language*, 70, 491–538.

SAPIR, E., 1970. *Language*. London: Rupert Hart-Davis. First published: 1921.

SINCLAIR, J., 1991. *Corpus, Concordance, Collocation*. Oxford: Oxford University Press.

SINCLAIR, J., 2004. *Trust the Text: Language, Corpus and Discourse*. London: Routledge.

TAYLOR, J. R., PANG, K.-Y., 2008. Seeing

as though. *English Language and Linguistics*, 12, 103–139.

Tęsinys kitame numeryje

Iš anglų kalbos vertė
Živilė Nemickienė